

[Augsburg], 7. März 1561

An Johann Baptist Hainzel

Druck: Epictetus, Basel 1563, II, S. 3-16.

IOANNI BAPTISTAE  
HAINZELIO, PATRICIO ET  
consuli Augustano, uiro doctrina, pietate,  
uirtute ornatissimo, Domino et  
patrono colendo,  
HIERONYMVS VVOL-  
fius S. P. D.

Superiori Tomo EPICTETI nostri, Stoicae philosophiae (cuius in exaggeranda uirtute, caeterisque rebus extenuandis consilium grauissimo et prudentissimo cuique maximè probatur) summa quaedam et nuda praecepta sunt exposita: quae non quidem inuitu et repugnanti assensionem extorquere, sed tamen cordatum hominem ad considerandam naturae suae dignitatem, et earum rerum quas uulgas hominum prope solas miratur, uanitatem cogitandam, inuitare et excitare queant. Qua in cogitatione, ut animi teneantur et confirmentur, (magna enim est naturae nostrae imbecillitas: magna tyrannis inueteratae consuetudinis: tot exemplorum contrariae sententiae autoritas prope tanta, ut is humani generis consensus esse uideatur) SIMPLICIVS Epicteto uelut Iolaus Herculi praestò est, atque in hac multorum capitum bellua, et hydra Lernaea foecundiore, debellanda et delenda succedit. Bellum enim hic acerrimum geritur cum falsis opinionibus, de finibus bonorum et malorum: cum prauis cupiditatibus, quarum sitis est inexplebilis: atque adeò cum ipsius Fortunae, superbissimae dominae, leuitate et inconstantia. Serpentinas ceduces pugione suo refecat Epictetus, hoc est, expositione simplici hominum errores et peccata coarguit: Simplicius ignibus et facibus exurit uenenosam istam perniciosi monstri faecunditatem, ne pro uno capite multo plura nobis renascantur. Nec enim ea uis est praeceptionum saluberrimarum et uerissimarum, ut in officio contineant aut infirmiores animos, aut ferociores. Nam, ut praeclarè Cicero scribit, ita uarijs imbuti sumus erroribus, ut uanitati ueritas, et opinioni confirmatae natura ipsa cedat. Cum uerò causae praeceptorum firmaequae rationes afferuntur, cum euidenter ea refutantur quae nostris suffragari uidentur cupiditatib[us] atque erroribus: tum demum hydra illa sibilare desinit, nec suis uulneribus crescit, sed funditus excisa, et redacta in nihilum, Arguiis puellis tutam aquationem praebet: hoc est, animo sua constat tranquillitas, et suauissimo poculo ueritatis, hoc est nectare et ambrosia (quis enim cibus aut potus Deo sit aptior?) perfruitur. Verùm diuturnum hoc bellum est, nec uno alteroue anno conficitur, et multas habet uicissitudines, et ancipiti saepe uictoria dimicatur

ξυνός ἐννύάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα  
ἀλλοπρόσαλλος ἄρης: – ut ait Homerus.

Vigilandum igitur est semper, nec cessandum unquam: deponenda nunquam est panoplia D. Pauli in rebus diuinis. in humanis autem, retinenda etiam panoplia haec Epicteti nostri, atque Simplicij et Arriani: quem Arrianum tertio instituti Operis tomo ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς tibi obtulimus, ut saepe tractata et gestata, minus urgeat humeros: nec magis oneret corp', assuetudine ipsa facta leuior, quam delicata uestis. Haec ad te scribo liberius, ornatissime, idemque humanissime Consul, quod mihi non cum importuno aliquo et immodi ci animi homine, aut superstitione et imperito res est (quo genere Latinus Menander quicquam esse negat iniustius, quod nisi quod ipse faciat, rectum nihil esse putet:) sed cum eo uiro, qui ab

ineunte aetate à doctissimis et clariss[imis] in Germania uiris, SIMONE GRYNAEO ET PHILIPPO MELANCHTHONE eruditus, et in studijs optimarum artium ad uirilem usque aetatem in Gallijs atque Italia magna cum laude singularis humanitatis et modestiae uersatus, sacras literas cum profanis, et philosophiam cum theologia coniunxit: quicquid intelligit, quicquid in philosophorum scriptis (nam deipsa quidem philosophia, hoc est uirtutis, ueritatis et sapientiae studio, dictu nefas id fuerit) uanum, ineptum, falsum, impium reperiatur, id esse repudiandum et detestandum: ut ab autore diabolo, et ab eius instrumentis, hominib[us] partim improbis, partim uaecordibus, atque etiam ab humana infirmitate profectum atque ortum. Quicquid contrà uerum, sincerum, simplex, iustum, pium, ad degendam uitam utile et necessarium: id ad autorem Deum esse referendum. qui etsi ueritatis suae lumem Hebraeis uatibus longè uberioris impertijt: tamen aliarum quoque gentium philosophis, hoc est uiris et uirtutis et ueritatis amantibus, non planè denegauit: ut si minus ad ueram ipsius agnitionem peruenire possent, tamen huius caduae uitae rectius et tranquillus degendae rationem caeteris mortalibus, quorum aut tardiora essent ingenia, aut studium remissius, aut usus rerum minor, demonstrarent, et ad conuenientiam conseruationemq[ue] naturae deducerent: quae (Tullianis enim uerbis libenter utimur) ut homines essent re, non nomine, personam illis imposuisset, magna cum excellentia praestantiaq[ue] animantium reliquorum. Quod quantum sit beneficium, non est obscurum. Philosophiam igitur cùm defendere, tum laudare apud te, nec id semel, sed iterum ac saepius non erubesco. Sicut enim tu rem neque publicam neque familiarem ideo contemnis et deferis, quòd cum caelestium rerum meditatione, beataeq[ue] immortalitatis adipiscendae studio, quo totus tuus animus occupatus tenetur, nulla ex parte sint conferenda: sed patriae, sed liberis, sed cognatis, sed affinib[us] atque amicis, sed ciuib[us], sed hospitibus, praesertim eruditis, toti denique hominum generi inseruis, et optimè pro tua uirili parte consulis, ut honorificum illud CONSVLIS et summae olim dignitatis nomen uerè in te conueniat: sic ob diuinam Theologiae maiestatem, philosophiam illius pedissequam (si minus diuinae legis partem uocare placet) haud incomptam, neque ineptam, sed potius et elegantem et officiosam, et ancillulam leuiorib[us] huius uitae ministerijs obeundis non incommodam, nullo modo repudias et aspernaris, sed utriusque collatione delectaris: et eo pluris Theologiam facis, quòd Philosophiam (quam cum dico, doctrinam morum hic potissimum intelligi uolo) erudiendis hominum animis occupatam, in familijs, in urbibus, in terris denique haerentem, oculos ad coelum rarò attollere cernis: et ut attollat, illum iusticiae solem CHRISTVM IESVM, unicum salutis nostrae autorem, nullo modo, subinde connuentibus oculis et caligantibus, posse intueri. Sed haud obscurum est tuae prudentiae, unde illa petenda, et cuius eximiae liberalitati sit accepta referenda: cum in ea excolenda ac locupletanda, sis dies noctesq[ue] occupatus. Hac igitur una dempta, sic Hercules noster EPICTETVS cùm in Enchiridio, tum in prolixiorib[us] Arriani commentarijs: et eius Iolaus SIMPLICIVS philosophatur, ut nequaquam dubitem, lectionem eorum magnae cùm uoluptati, tum usui futuram omnibus qui attentè et cum iudicio legerint haec, et, ut maiorem inde fructum capiant, relegerint atque expenderint. Mihi certè quidem nec apud Graecos, nec apud Latinos scriptores quicquam legisse uideor unquam neruosius, perfectius atque diuinius. Qua de re quanquam in superioris TOMI Praefatione nonnihil diximus: pauca tamen hic repetenda sunt, ea praesertim quae ad Simplicij Commentarium pertinent: in quo, ut initiò attigi, ea quae ab Epicteto affirmantur, et uelut digito indicantur, rationibus adductis confirmata, copiosius atque uberioris exponuntur. Quod cum illi propositum fuisset: in multos egregios locos, et totius philosophiae principes digredi necesse habuit: quos ea perspicuitate et autoritate tractauit, ut uideatur, quemadmodum olim Pericles, ita et ipse, quamuis non Atticus, sed Asianus, ac paulo uerbosior, τὸ κέντρον ἐγκαταλίπειν τοῖς ἀκρωμένοις. Ac ne quis sibi cramben, quod aiunt, recoctam hic apponi putet: quidam ex ijs breuiter sunt attingendi. In hoc igitur Opere agitur de summo in terris bono: de immortalitate animorum: de discrimine hominis et pecudis, et ipsorum hominum inter sese: de usu earum rerum, quae caduae huius uitae necessitatib[us] seruiunt: de coniunctione hominis et geniorum, atque ipsius Dei: de

ordine uniuersitatis, et rerum conditarum gradibus: de uno rerum omnium principio Deo: de natura uoluptatis: de consilio et euentu: de fato et fortuna: de libertate humanae uoluntatis, et animi natura: de effectu siderum, et Astrologiae ueritate: de natura boni et mali: de causa et fine humanarum calamitatum: de amicitia et beneficentia: de notionibus quas Graeci κοινὰς ἐννοίας καὶ προλήψεις appellant: Cicero aliàs noticias rerum, aliàs prae assumptiones et anticipationes, id est, anteceptas animo rerum quasdam informationes conuertit: de Manichaeo furore: de officijs: de sacrificijs et ceremonijs: de prouidentia Dei, et uoluntate immutabili: de poenitentia et repurgatione animi philosophica: de diuinatione et rerum futurarum cura, et id genus alijs utilissimis quaestionibus. In quib[us] explicandis ea grauitate ac diligentia uersatur, ut quod humana ratio perspicere et explicare possit, abundè praestitisse uideatur. Sunt enim profectò quaedam humanis ingenij inexplicabilia, et non inuestiganda ratione, sed pia modestaq[ue] credulitate comprehendenda et tenenda: dum in altera illa uita, firmiore oculorum, ipsam ueritatis lucem intueamur. In quibus mirum in modum sudat, et aliquid tamen proficit noster autor. Quem quidem, etsi

Nullius addictum iurare in uerba magistri,  
et quae uerissima putaret, amplexum: tamen à dogmate Pythagorico non abhorruisse appareat. Itaque sicubi à theologis nonnihil dissentiat, ut rationis iudicium et humani ingenij coniecturas, non Bibliorum autoritatem sequatur: id multo minus est mirandum, quām Theologos inter se desidere, qui ex eodem quasi ludo prodeunt omnes, et Deo doctore regloriantur. Sed his omissis, illud monendus est Lector minus eruditus (nam tu quidem hoc p[ro]aeclarè et intelligis, et probas) cùm haec Simplicij, tum aliorum philosophorum placita et decreta, imò sua cuique cogitata atque inuenta, eatenus probanda esse, quatenus sacrarum literarum testimonij conprobentur: caetera, ut inania simulachra et somnia uanissima, repudianda et contemnenda. Sed pauca, ut opinor, erunt, quae uel morosissimi reprehendant: praesertim cum disputationes Epicteti, Simplicij et Arriani omnes, unicum hunc scopum propositum habeant, ut animus humanus ad amore et admiratione sui corporis et terrenarum rerum, oculis tandem in coelum sublatis, ad Deum autorem et gubernatorem rerum omnium, et unicum omnis boni fontem conuertatur: et in eius gubernatione Mundi totius, ut et sapientissima et aequissima, et hominib[us] salutari, totus acquiescat. Hoc tam p[ro]aeclaro et magnifico fundamento iacto, cuiusmodi sit totius quasi aedificij descriptio, facilè colligi potest. Me quidem haec opera serius esse nactum (de Simplicio et Arriano loquor) nec à primis annis adolescentiae in ijs eruditum fuisse, dolorem equidem, si quid dolendo proficeretur. Sed gaudendum est potius, uel ingrauescente aetate felicitatem hanc mihi contigisse, ut, quae religio nostra credenda proponit, pleraque philosophicis etiam rationib[us] comprobata cognoscerem: non que diuina oracula humanis suffragijs comprobari necesse sit (quid enim fieri queat ineptius?) sed quòd haec philosophiae cum Theologia consensio, et quasi conspiratio, mirificè animos imbecilliores et curiosiores (quale meum esse ingenium, negare non possum) et delectat, et confirmat. Sed cum, ut suprà dixi, Theologorum quoque disputationes, tam ueterum quam recentium, cùm Graecorum tum Latinorum, ob capitalia dissidia, et cruenta penè certamina, et periculosas opiniones, cum iudicio legendae sint: philosophorum commentarios sine iudicio ubique probare, temeritatis fuerit: propter naeuos uerò quasdam negligere et repudiare, inscitiae atque ignauiae, ut mihi quidem uidetur: Plato μισολογίαν fortasse diceret. Nam si, Cicerone authore, docto homini uiuere cogitare est: quid post religionis nostrae sacrosancta decreta melius, aut homine dignius cogites, quām ea quae in hisce opusculis differuntur? Magnam habent delectationem, et non minorem utilitatem, cùm aliarum disciplinarum uarij scriptores, tum uerò poetæ et historici, qui exempla humanae stulticiae et sapientiae, uirtutis et improbitatis, felicitatis et calamitatis proponunt, atque interdum etiam è media philosophia nonnihil aspergunt. Sed si tum demum aliquid scitur, cum rerum causae peruestigatae sunt: tanto poesi et historiae sobria et limata philosophia praestat, quantum scientia et ueritas uanitati atque opinioni. Neque uerò mihi quisquam suas occupationes, et sacrarum literarum studium opponat, quibus à philosophiae superuacaneo

studio abstrahatur. Quaeram enim primum, ansit Demosthene, Cicerone, Catone, Iulio et Augusto Caesaribus occupatior, qui et maximarum rerum pub[licarum] principes, et bellis gerendis distracti, et amplissimarum opum haud negligentes (alioqui enim eas non conseruassent) non tantum optimis artib[us] studuerunt, sed et complura uolumina conscripserunt? Illis igitur superfuit ocium: nobis deest? Quis credit? Sed tanti illi non modò uigore et magnitudine ingeniorum, sed et singulari prudentia id consequebantur, ut satis esset ad omnia temporis, quod quidem parcissimè dispensabant: rationem habebant ualetudinis, quam neque ocio neque uoluptatib[us] immodicis affligeant: non alea, non somno, non alijs nugis dies et noctes consumebant, superuacaneas etiam occupationes repudiabant. Quae profectò plures sunt necessarijs, si uerè consideremus, ut non sine graui causa exclamare Seneca uideatur: MAGNAM VITAE PARTEM ELABI NIHIL AGENTIBVS, MAIOREM MALE AGENTIB[VS], TOTAM ALIVD AGENTIBVS. Aliud autem eos agere dicit, qui uirtute et sapientia quicquam habeant antiquius. Itaque fieri, ut ignoremus necessaria, quòd superuacanea didicerimus. Quid autem magis est homini necessarium, animi et linguae cultura: cum RATIONE et ORATIONE à bestijs homo distinguatur? Ipsa uerò ratio, nisi seipsam in primis curarit, si tantum necessitatib[us] et uoluptatibus corporis inseruierit, et sui ipsius immemor, et Dei: stirpem aut bestiam curat, aut certè instrumentum hominis, non hominem ipsum, cuius mirifica quaedam ratio est, ut triformis esse uideatur. Quatenus enim cibo et potu alitur, crescit, adolescit, suamqüe maturitatem consecutus, paulatim senescit et moritur: quantulum à plantis et arborib[us] differt? An non et hae aluntur, crescunt, maturescunt, intereunt? Nónne pecudes etiam uigilant, dormiunt, incedunt, uident, audiunt, irasuntur, cupiunt, auersantur, soboli dant operam, caeterisqüe sensuum muneribus funguntur? Hactenus igitur pleraque cum bestijs, cum stirpibus communia, eximum uerò et peculiare nihil prorsus, nisi fortè Sardanapali epitaphium sepulchro bouis inscribi non possit:

Haec habeo quae edi, quaequē; exaturata libido

Hausit. at illa iacent multa et praeclera relicta.

Ac ita quidem maxima pars mortalium uiuit, ut non infacete Cynicus accensa in meridie lucerna, hominem quaeritarit: id est, eum qui non stirps, non pecus, non sera esset, sed uerus homo, cuius excellentia et uis omnis in uno animo collocaretur. Plerique τὸ ἐπιθυμητικὸν sequuntur, inguinis et gulæ mancipia. Hi à porcis parum differunt, nisi quòd explenda libidinis suae causa

Quaerere ut absument, absumpta requirere certant,

Ipsis ut uitijs sint alimenta uices.

In quibus uerò τὸ θυμοειδὲς dominatur: hi efferuescunt iracundia, et dominandi cupiditate, et superbia intolerabili, ut ambitioni suae non homines tantum, sed terram et caelum seruire oportere sibi persuadeant, aquilis et leonibus rapaciores et saeuiores. Hos igitur et similes horum, philosophia cicurare studet, ac paulatim à foeditate atque immanitate beluarum ad modestiam humanitatemqüe traducere, non cogendo, sed persuadendo. Neque uerò

Quisquam adeò ferus est, ut non mitescere possit:

Si modò culturae patientem commodet aurem.

Quod etsi Theologia longè prolixius praestat (iam enim ad alteram excusationem uenio) si cuius animum penitus occuparit: tamen quam ij pauci sint, uidemus: et sic audiri uulgò sacras conciones, et mysteria religionis ita usurpari, ut bonarum rerum mala consuetudo pessima esse uideatur, non ipsarum rerum, quae optimae sunt, sed eorum uitio qui ijs abutuntur. Tales qui sunt, et his nequiores etiam, οἵ δοκοῦσιν, ut ait Isocrates, ἀμείνον βουλεύεσθαι οἱ ράθυμεῖν αἰρούμενοι, τῶν περὶ φιλοσοφίαν διατριβόντων: apud hos nec philosophia nec theologia suo fungi munere potest. Illi autem qui legem Domini dies et noctes meditantur, nec quicquam aliud cogitant, qui alia re nulla delectantur, qui caelestem in terris uitam degunt, nullo praesertim aut perexiguo cum fructu, qui (ut dixi) perpauci sunt: hi perineptè meo iudicio facerent, si ab equis ad asinos, quod aiunt, descenderent. Sed qui inter stupidum uulgas et felices istas animas inericti, ciuilem uitam agunt, et quamuis Theologiam uenerentur, tamen

nec aleam, nec pocula, neque canes neque equos, nec alias fortassis deteriores his oblectationes aspernantur: hi si literis imbuti sint, non uideo quid causari possint, quo minus et philosophiam attingant: nisi fortè Christiano, aleatori esse liceat: philosopho esse, hoc est, animum ab erroribus et perturbationibus, quoad quisquam possit, repurgare, non liceat: aut haec occupatio sit illa deterior atque illiberalior, ac non potius et honestissima, et homine dignissima, et praeter ingenuam et sinceram delectationem, uitae hominum in primis fructuosa. Qua de re cùm alibi, tum secundo libro de Officijs paeclarè Cicero disputat: cuius uerba, temperare mihi nequeo quin epilogi uice, propter adolescentes, ascribam. Quid est (inquit) per deos optabilius sapientia? quid praestantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc qui expetunt igitur, philosophi nominantur: nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari uelis, quàm studium sapientiae. Sapientia autem est, (ut à ueterib[us] philosophis definitum est) rerum diuinarum et humanarum, causarumqüe quibus hae res continentur, scientia. Cuius studium qui uituperat, haud sanè intelligo quid nam sit quod laudandum putet. Nam siue oblectatio quaeritur animi, requiesqüe curarum, quae conferri cum eorum studijs potest, qui semper aliquid acquirunt, quod spectet et ualeat ad bene beateqüe uiuendum? siue ratio constantiae, uirtutisqüe quaeritur: aut haec ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. Nullam dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina uirtutis, ubi ea quaeretur, cum ab hoc discendi genere discesseris? Hactenus Cicero: quem hominibus studiosis uel ob elegantiam dictionis, et orationis suauitatem, non magis familiarem esse miror. Sed ne Philumene meae nimium tribuere uidear, desino: et ea quae scripsi, aequo et perito Lectori aestimanda relinquo. Tuae autem prudentiae et humanitati, et me, et alterum filiolum hunc meum, quem tertius nescio quo pacto anteuertit, commendo. Vale. Nonis Martij, Anno M. D. LXI.